

Містика у поглядах Павла Флоренського.

Постать о. Павла Флоренського (1882 – 1937) досить гармонійно вписується у культурний простір кінця XIX – початку XX століття із його колоритом, багатоманітністю та особливим внутрішнім єством. Немає нічого дивного у тому, що за свою багатогранність о. Павло сьогодні часто називається «російським Леонардо». Адже його творча натура знаходила себе і в літературі, і в філософії, і в фізиці, і в богослов'ї, і в медицині. Важливо те, що кожна сфера, де себе проявляв П.Флоренський, містила у собі слід чогось надзвичайно важливого і до кінця не розгаданого.

Сфера містичного для о. Павла Флоренського має особливе значення. Загалом ми можемо навіть говорити про те, що у П.Флоренського будь-яка сфера прояву людського, може мати тінь містичного. Особливо це має свій прояв у релігійних почуттях. І у цьому контексті містичне буде однією із форм світогляду.

У своїй праці «Емпірея і емпірія», яка фактично була спробою побудови цілісного релігійного світогляду, Флоренський констатує, що справжній послідовний світогляд може мати виключно релігійний церковно-християнський характер. Він вважав, що тільки католицьке християнство володіє усією повнотою Істини, і тільки ця Абсолютна Істина католицького християнства може бути «релігійним підґрунтям», яке формує духовний зміст і конкретно-матеріалістичний зміст буття [7, с.146]. Містичні смисли Флоренський помічає у самій суті появи християнства. Він пише, що специфіка взаємовідносин людини і Бога полягає у тому, що вони із самого початку містичні і передвизначають собою усі інші реально-емпіричні прояви буття (те, що мислитель називає *емпірією*). Буття не може бути пояснене і зрозуміле із реально-фізичних фактів дійсності, або психофізіологічних феноменів людської душі. За фізичною і психофізіологічною реальністю світу, котра має свій сенс і свою логіку, знаходиться духовна основа буття – містичні відносини Бога і

людини. При цьому мислитель чітко орієнтується на те, що між Творцем і творінням не може бути ніякої прірви. З особливою силою П.Флоренський підкреслює такий тісний зв'язок і у своїй софіологічній концепції, вбачаючи у образі Софії Премудрості Божої перш за все символічне відкриття єдності небесного і земного: в Церкві, в постаті Діви Марії, в нетлінній красі живого світу, в людській природі. Для Флоренського взагалі характерне визнання містичної єдності природи, зустрічного руху двох світів: видимого і невидимого. У такому космологічному руслі розвивається його вчення про Софію як ідеальний корінь, який пов'язує два світи. Прослідковуючи процес сходження Космосу до Абсолюту о. Павло приходять до твердження про єдність усього сотвореного Богом. По-суті, Софія визначається ним як досконала єдність множинного.

Своїм гріхопадінням людина порушила не природний закон, не закони емпіричного побутування, вона порушила містичний порядок буття; хвороби і смерть з'являються не тому, що порушуються закони чуттєвого світу, вони є наслідком зовнішнього перевороту в містичній сфері, це зміни у внутрішньому ставленні до Божества. Та і Бог не мав змоги змінити пошкодженого порядку відносин. Тому єдиним очищувальним актом стало втілення Бога в людині. Флоренський акцентує увагу на тому, Ісус Христос *не перетворюється* на Бога, а *був* Істинним Богом залишаючись і людиною. Місія Христа була містичною, а не суспільною.

Античний ідеал мудреця отримує своє вираження у святоотецьких оповідях про монаха, як християнського філософа. Гностик, описаний св. Климентом Олександрійським, – це філософ і аскет, який втілює в життя пізнане ним самим і одночасно той, хто намагається осягнути Істину, готуючи до зустрічі з нею усю свою сутність. Цей ідеал міцно укорінився у російському ґрунті. Тут народний ідеал формує образи того ж філософа-монаха, аскета, гностика, що характеризується малозвичним для заходу поєднанням містики і логіки, традиції і політичного прогресу. Тому російські містики, на думку Флоренського, самий не благодійний народ для свого уряду; адже жоден уряд,

окрім Божого, не задовольнить їх вимоги безумовної правди. Вони органічно, усією сутністю, анархічні до будь-якої влади, тому що так само органічно вважають себе членами Царства Божого [4, с. 208 – 209].

Саме по собі, наявність філософського прагнення передбачає певне домисленнєве знання, знання буття – безпосереднє, містичне. Воно – не предметне; той, хто знає – не може говорити про своє знання. Таким чином П.Флоренський виводить у якості підґрунтя діалектики – **підсвідому містику**. У якості мети діалектики він позначає нове прагнення до *іншого*, аніж просто думка. Це не продукт рефлексії, це реальне відношення до іншого. Сам Флоренський називає це **надсвідомою містикою**, або містикою, яка доведена до чіткості, до предметного знання про інше [2, с. 251 – 252].

Для того, щоб усвідомлення ролі містичного у світогляді о.П.Флоренського було достатньо повним, необхідно згадати і уявлення про роль Церкви у житті людини. Сам Флоренський вважає, що людина не здатна через чуттєвий досвід розкрити глибинної сутності Церкви, адже вона є об'єктом містичним у самій своїй основі і проявах. Тому тільки містичний досвід здатен задовольнити наші бажання. Але це можливо не через догматику, а більше через аскетику. Щоб у повному обсязі зрозуміти природу Церкви необхідно жити у церковній атмосфері [5, с. 348]. Це ж стосується і церковних таїнств, які розуміються як основа містичної природи Церкви, так як і сама Церква є одним великим Таїнством [5, с. 387].

Ціла низка наукових праць Флоренського, написаних у 20-х роках ХХ століття, розвинула думку про те, що культ людини (людинобожжя), який не обмежується в діяльності та правах вищими, надлюдськими духовними цінностями, обов'язково призведе у сфері культури до руйнівного змішування добра і зла, у сфері мистецтва – до культу крайнього індивідуалізму, в науці – до культу відірваного від життя знання, в сфері політики – до культу особи. У своїх поглядах о. Павло Флоренський намагався відстояти перед секуляризованим світом саму потребу Православної Церкви і, одночасно,

духовну значимість православної культури як кращої демонстрації загальнолюдських цінностей.

Ще однією важливою для П.Флоренського темою була ономастика і ім'я розглядалось ним як важлива містична формула. Він пише: «Ім'я – найтонша плоть через яку проявляється духовна сутність» [3, с. 40]. Імена виражають типи буття особистісного. Духовна сутність особистості сама по собі не може бути виражена. Вона засвоює попередній щодо неї матеріал із середовища у якому живе – містичний, окультний, психічний, фізичний [3, с. 93]. Зняти ім'я – це означає перейти до такого досвіду, який хоч і сприймається, але уже не іменується – не позначається людським словом – інакше кажучи перейти до досвіду суто містичного, а він не поміщається у досвід, який оголошується словами [3, с. 95]. Під ім'ям о. П.Флоренський розуміє певний метафізичний принцип буття і пізнання, божественну сутність. І з нього він виводить формулу «Ім'я Бога і є Сам Бог» [3, с. 50 – 51], хоча Бог не є ні Ім'я Бога, ні ім'я взагалі. Ім'я – це не букви і звуки. Букви і звуки – це ікони. Бог існує у власних іменах, які ми оголошуємо буквенно. Флоренський свої погляди ґрунтує на тому, що Ім'я Бога має об'єктивну божественну сторону. І іконам люди поклоняються і моляться саме тому, що в ній присутнє саме Божество. Інакше ікона являла б собою найзвичайнісіньку дерев'яну дружку з більш-менш естетично вираженими художніми якостями.

Достатньо тісно о. Павло поєднує магію імені з магією слова. Хоча тут нам необхідно наголосити на тому, що Флоренський все-таки розрізняв такі поняття як магія слова і містика слова. Показовим у цьому контексті є його відома теза: «Слово магичне і слово містичне» [8, т. 3, с. 231]. Магію слова сам Флоренський відрізняв від містики слова за ознакою присутності дієвої волі у слові, яка виходить від людини. Містичність означає, перш за все, символічне значення слова, позначення іншої реальності у нашому земному житті через слово. А магичність, у свою чергу, означає ту силу, яка впливає на світ через слово *оголошене*. Усе це вказує на те, що у о. Павла Флоренського ми можемо вирізнити особливу психічну енергетику слова, яка має вплив на речі згідно

волі того, хто її використовує. І для цього слова потрібні особливі, наповнені не звичайною енергетикою. П.Флоренський під словами, що енергетично заряджені, розуміє саме імена, які якщо і самі не є самостійними метафізичними сутностями, то поводять себе як такі і несуть у собі отриману енергетику. Енергії таких особливих слів, які «заряджені окултними енергіями нашої сутності» [8. т. 3. с. 246] впливають на енергії речей, що властиві їм по природі, тому той, хто володіє енергією слова, має здатність переймати на себе енергійні властивості речей.

Відомий мислитель М.Бердяєв так говорив про П.Флоренського: «Ставлення о. Флоренського до містики виявлялось у тому, що він постулює догмат Троїчності як зовнішній, щодо містичного досвіду, який розкривається у ньому не як внутрішнє свято та осяяння, а як трансцендентна рятівна гіпотеза» [1, с. 271].

Література:

1. Бердяев Н.А. Стилизованное православие // Флоренский П. Сочинения в четырех томах. – М.: Мысль, – т.1. – 1994. – С. 266 – 284
2. Флоренский П.А. Гамлет (Посвящается С.С.Троицкому) // Флоренский П. Сочинения в четырех томах. – М.: Мысль, – т.1. – 1994. – С. 250 – 280
3. Флоренский П.А. Имена. – СПб.: Авалон, Азбука – классика, 2007. – 336 с.
4. Флоренский П. К почести высшего звания (черты характера архимандрита Серафима Мамкина) // Флоренский П. Сочинения в четырех томах. – М.: Мысль, – т.1. – 1994. – С. 205 – 226
5. Флоренский П. Понятие Церкви в Священном Писании // Флоренский П. Сочинения в четырех томах. – М.: Мысль, – т.1. – 1994. – С. 318 – 489

6. Флоренский П. Предисловие (К статье А.В.Ельчанинова «Мистицизм М.М.Сперанского») // Флоренский П. Сочинения в четырех томах. – М.: Мысль, – т.1. – 1994. – С. 687 – 689
7. Флоренский П. Эмпиризм и эмпирия // Флоренский П. Сочинения в четырех томах. – М.: Мысль, – т.1. – 1994. – С. 146 – 195
8. Флоренский П. Сочинения в четырех томах. – М.: Мысль, – т.1 – 4. – 1994.